

Tájékoztató külföldi Makarenko-kutatásokról

A Magyarországi Makarenko-Munkabizottság tagjai az 1994. június 4-én Debrecenben rendezett szemináriumra tájékoztató tárgyalási alapként egy 55 flekkes – élő külföldi kapcsolatokat is demonstráló – anyagot kaptak kézhez. Az egyszerű eszközökkel sokszorosított anyag ezt a címet viseli: „Források, viták, adatok”, alcímként pedig ez olvasható: *Makarenko-kutatás*: Moszkva, Marburg.

A szerény külsejű publikáció tartalmi szempontból éppen gazdagságával tűnik ki. Ez a gazdag tartalom megérdemli, hogy lényegével – túl a Munkabizottság szűk keretein – szélesebb kör is megismerkedhessen; hogy feltételezett érdeklődést elégítsen ki vagy érdeklődést ébresszen. A pedagógiai-szakmai közvélemény számára – úgy vélem – nem lehet közömbös az, hogy „mi történt Makarenkóval” az 1988/89. évi centenáriumi, évfordulós ünnepségek, megemlékezések óta; pontosítva e kérdést: hogyan látja, értékeli Makarenkót a hazánkon kívüli – keleti és nyugati – neveléstörténeti kutatás. Ezt az érdeklődést fel kell tételeznem tekintet nélkül arra, hogy egy-egy konkrét személy vagy szakmai irányzat miként tekint-tekintett Makarenkóra, írásaira, nézeteire.

Elsőként érdemes szemügyre venni, hogy milyen típusú publikációkat tartalmaz az ismertető anyag. Lásuk ennek rövid felsorolását.

– A „Makarenko hagyatéka és a jelenkor” témájú konferencia záródokumentuma. A konferenciát 1993. március 10–12-én szervezték Moszkvában, részt vettek rajta orosz és más FÁK-államok kutatói, nemzetközi szervezetek érdekelt képviselői.

– „Bevezető gondolatok” egy 1988-as centenáriumi, nemzetközi cikkgyűteményhez, amely utal a „Makarenko-

referátum 25 éve” című kötetre, amely megjelent Marburgban, 1993-ban (szerzői: G. Hillig és I. Wiehl).

– Ugyancsak a Makarenko-referátumra emlékezik a „Marburg és Makarenko” című *elemző tanulmány*, amelynek alcíme: „Egy megfigyelő tisztelgése a 25. évforduló alkalmából”. (Szerzője: John Dunstan, Birmingham.)

– *Szovjetszkaja Pedagogika-cikkek*. 1989. 4. sz. (M. F. Hetmanyc); 1989. 11. sz. (V. J. Malinyin); 1990. 8. sz. (L. J. Gricenko); 1991. 11. sz. (F. A. Fradkin).

Nagyon sommásan ismertetve e tanulmányok tartalmát, a következőkkel jellemezhetjük őket. Határozottan méltányolják az NSZK-ban folyó Makarenko-kutatásokat, elismerik Hillig professzornak és társainak kiemelkedő érdemeit a teljesebb Makarenko-kép kialakításában; örömmel veszik tudomásul a kelet-nyugati párbeszéd lehetőségét és valóságát ezen a területen is. Ugyanakkor rámutatnak egynémely vonatkozásban a marburgi szerzők – kötetek – egyoldalúságaira, egyes értékelések tévedéseire is. A cikkek szerzői egyébként maguk is töreksenek a Makarenko-kép néhány melegségének – álláspontjának mítoszának – oldására, árnyaltabbá, sokoldalúbbá tételére.

– *Vitairatok* – pengéváltás – a Pedagogicseszki Vesztnyik című folyóiratban V. Kumarin és G. Hillig között (1991, illetőleg 1992-ből) egy feltételezett, illetve visszautasított plágium ügyében...

– *Levelek*, amelyeket A. A. Frolov küldött Petrikás Árpádhoz 1992–93-ban. A levelek tartalma tájékoztatás és érdeklődés: mi történik Oroszországban a Nyizsnyij-Novgorodban szervezett konferenciával kapcsolatban – és mi történik Magyarországon ebben a vonatkozásban...

– *Tanulmány* a Pädagogik und Schulalltag című folyóirat 1992. évi 4. számában. Szerzője *Ludmilla Obrazcova*, címe: *Ellentmondások kiadványok: Makarenko levelezése Gorkijjal*. A tanulmány e levelezés németországi értelmezésének néhány ellentmondásával foglalkozik.

A műfaji sokféleség ebben az esetben a tartalmi sokrétőséget is tükrözi. Annál is inkább, mert a szerző *földrajzi* elhelyezkedése szinte önmagában is meghatározza: *honnán* nézik, hogyan közelítik a kérdéseket, sőt: egyáltalán milyen kérdéseket vetnek fel. Kétségtelen, hogy Moszkvától – Oroszországtól és Ukrajnától – az egyesített Németországon át egészen Nagy-Britanniáig találunk szerzőket az ismertetett anyagban. (Az egyes konferenciák résztvevői között voltak USA-beli és kínai kutatók is...) És, ami talán még fontosabb: a földrajzilag és gondolkodásmódban egymástól távol eső szerzők valamilyen formában kapcsolatba léptek egymással, mintha tettek volna egy-egy lépést a közös kutatás irányába is. Az azonban biztos, hogy legalábbis *beszélő viszonyba* kerültek/vannak egymással. Ez nagy jelentőségű tény akkor is, ha e beszélő viszony néhány vonatkozásban, néhány tény megítélésében – esetleg pusztán tudomásulvételében – inkább az egyet nem értést, meg nem értést jelenti, ha nagyon sok a vita alapvető kérdésekben, ha működik – kölcsönösen – az előítélet vagy az előítélet feltételezése.

Egyértelműen megállapítható az anyagok áttekintése alapján, hogy *Anton Szemjonovics Makarenko* születésének századik, halálának ötvenedik évfordulója, azaz 1988–89 után, a Makarenko-kutatás nem szűnt meg; még *azt is meg merem kockáztatni*, hogy a jobb kutatási feltételek közepette csak nőtt az érdeklődés a még meg nem ismert megismerés iránt.

Hadd jellemezzem ezt az érdeklődést *John Dunstan* tanulmánya egy

igen széles perspektívát feltáró mondatának idézésével. „A Szovjetunió megszünte nem azt jelenti, hogy társadalmának mint a történelem vizsgálati tárgyának jelentősége csökkenne, sőt inkább az ellenkezője. Megtudni egy olyan személy életének belső titkait, aki tagja volt a társadalomnak, és aktív szerepet játszott a pedagógia és irodalom által választott területein, úgy vizsgálni őt, mint aki eljegyezte magát a »hatóságokkal«, és elnyerte diadalát, és elszenvedte tragédiáit; és együtt érezni vele, amint átélte a közösség és a magánélet örömeit és bánatait, nem más, minthogy jobban megértsük magát a társadalmat valamennyi izgalmas zűrzavarával. Figyelembe véve, hogy halála után milyen hírnév követi, tájékoztat bennünket ugyanazon társadalom természetéről és tevékenységéről.” Bármilyen is az idézett néhány mondatnak az indítéka: annak tartalmával feltétlenül egyetérthetünk!

Az eddigiekből következik, hogy az elmúlt fél évtized kutatásaiban végighúzódik az a gondolat, hogy ismerjük meg a *teljes* Makarenko-életutat, életművet, a maga társadalmi összefüggéseiben, beágyazottságában; hozzájuk felszínre nézeteit elhallgatások, kihagyások nélkül, szövegeit pontosan, hűen, torzításmentesen közöljük, előítéletek, belemagyarázások nélkül. Az orosz és ukrán kutatók is látják, tudják az eddigi Makarenko-publikációk hiányosságait; a nyugati kutatók még élesebben vetik fel a szovjet kiadványok pontatlanságait, az értelmezések egyoldalúságát. Am figyelemre méltó az is, hogy a kilencvenes évek orosz és ukrán eredetű közleményei nem hallgatják el: a nyugati kutatók is hajlamosak az előítéletekre, egyes forrásoknak nagyobb hitelt tulajdonítanak, mint másoknak, vagyis mintha az eddigivel ellentétes előjelű „átpolitizálás” alakulna ki... Am szeretném megismételni: mindez a beszélő viszony talaján jön létre, kölcsön-

ösen igényelve a kutatói kör kiszélesítését és e körök lehetséges együttműködését. Ebben a folyamatban a viták segítségével el kell jutni egészen a gyökerekig, például a makarenkói terminológia legpontosabb értelmezéséig.

Örömmel olvashatjuk a Bevezető gondolatok című publikációban, hogy „...Makarenkót a szovjet pedagógia legjelesebb képviselőjének tartják, s így ismerik meg a háború után külföldön is... Makarenko csodálatos, történelmi nagyságú pedagógiai jelenség *Salzman*-nal, *Pestalozzi*val és *Hermann Lietz*cel együtt, Pedagógiai hőskölteménye pedig (...) csak *Pestalozzi Lénárd* és *Gertrudjához*, de még inkább a *Levél Stansból* című művéhez hasonlítható.”

Az említett méltató gondolatok egyáltalán nem haszontalanok a magyarországi pedagógiai közvélemény orientálásában sem.

Ez a rövid tájékoztatás semmiképpen sem alkalmas arra, hogy a gazdag anyagot részletesen ismertesse. Csak néhány olyan mozzanatra utalok, amelyek a szűken vett hazai Makarenko-kutatókon kívül valószínűleg kevésbé vagy egyáltalán nem ismertek. Ilyennek minősíthetők egyes életrajzi adatok is, például a már említett, *Gorkijhoz* fűződő kapcsolat tényei. 1970-ben rábukkantak *Vitalij Szemjonovics Makarenkóra*, aki Franciaországban élt, és mint *Anton* testvérbátyja megírta a fiatal *Makarenko* életútját; ezt később kiegészítették a közeli rokonok kommentárjaival. Ezek a források jelentékenyen gazdagítják *Makarenko* szellemi fejlődéséről kialakult képünket, bár éppen az újabb megismert tények hitelessége viták tárgyát képez(het)i.

Hasonlóképpen sok érdekességet mutat a „moszkvai évek” tényeinek fel-

tárása; mi történt voltaképpen 1938-39-ben, milyen is volt *Makarenko* részvétele a moszkvai irodalmi életben, milyen hatások érték, hogyan reagált ezekre – milyen módon tett kísérleteket arra, hogy visszatérjen a pedagógia gyakorlatához és elméletéhez. (Ne felejtjük el, hogy *Makarenkót* a közvélemény sokáig mint író-tartotta számon; személyes emlékem, hogy a Szovjetunióból 1945 után visszatérő értelmiségiek is ebben a minőségében tudtak róla.) Nagyon érdekes volna minél pontosabban tudomást szerezni arról, hogyan vélekedett *Makarenko* ezekben az években a társadalom, az irodalom, a pedagógia jelenségeiről.

Ilyen és ehhez hasonló kérdések szövik át meg át a „Források, viták, adatok” publikációt. Ez önmagában is indokolja, hogy Magyarországon is legalább ébren tartsuk az érdeklődésünket, és tegyük meg a szükséges lépéseket kutatási feladatok elvégzése érdekében.

Az ismertetett anyag, a benne foglalt publikációk nagyon biztató kezdetet jelentenek ahhoz, hogy tudjuk: mi folyik ezen a területen a világban. Elismerés illetti ezért az anyag létrehozóit, a tartalom kiválasztásának gondosságát, sokoldalúságát. Hiányként kell viszont említenem, hogy – egy kivétellel – nem közli az anyag a fordítók nevét, pedig elég speciális feladatot kellett megoldaniuk, különös tekintettel a terminológiai és értelmezésbeli nehézségekre.

Magát az anyagot, amely – mint említettem – az 1994. évi decemberi szemináriumra készült, a Magyarországi Makarenko-Munkabizottság 1. sz. BULLETIN-jéhez kapcsolódva, a bizottság ügyvezető elnöke, *Petrikás Árpád* szerkesztette.

Bakonyi Pál